

MODERN DÜNYANIN BUHRANLARI KARŞINDA HZ. MEVLÂNÂ'NIN BARIŞÇIL ÇÖZÜMÜ

ARBAŞ, Hamit
TÜRKİYE/ ТУРЦИЯ

ÖZET

Mevlânâ Celâleddin Anadolu'ya İslâm'ın engin hoşgörü mayasını katan önemli manevî şahsiyetlerimizden birisidir. Hayatı boyunca insanlara alçak gönüllü ve hoş görülmesi olmayı öğütleyen ve bunu ilke edinen Mevlânâ'nın çevresinde bulunanların manevi terbiyesine önemli katkıları olmuştur.

Mevlânâ, insanları dil, din, ırk, renk bakımından farklı göstererek aralarında düşmanlıkları körukleyen anlayışa kesinlikle karşıdır. Bu büyük Türk düşünürü, insanlar arasında barışa engel olacak her türlü engelin aşılmasını ister ve bunun nasıl yapılacağını da eserlerinde özellikle de Mesnevi'de öğretir.

Mevlânâ bize kurtuluşun yolu olarak sevgi ve aşkı gösterir; çünkü aşk öyle bir ateştir ki bütün kötü düşünceleri ve sözleri yakıp yok eder. Tanrı'ya ulaşmak isteyenler ona duydukları aşkla nefislerini yerip, O'ndan gayri olan şeylerden vazgeçerler ve bu yüzden tasavvufta ona değer verilir. Özetle Mevlânâ; barış ve aydınlığa götüren bir yolun hizmetkârıdır. Ona göre sevgi, tahammül ve hoşgörü ile açılmayacak kapı yoktur.

Biz çalışmamızda Mevlânâ'nın çeşitli eserleri, özellikle Mesnevi'yi inceleyerek onun modern dünyanın buhranlarına karşı barışçı çözümünü irdeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, barış, hoşgörü, sevgi, beraberlik.

ABSTRACT

Rumi's Peaceful Solution Towards the Crisis of the Modern World

Mawlânâ Jalâl al-Dîn Rumî is one of our important personalities who carried the ferment of tolerance of Islam into the war-torn geography, Anatolia. He was always against the thoughts and attitudes that incited hostility in the world through discriminating linguistic, religious, racial and topographic variables of human beings. The great Turkish thinker

wants to surpass all obstacles preventing peace, and teaches its methods in his works, especially in his *magnum opus*, Mathnawî.

Rumî constructs love as a way of salvation; for love is such a fire that burns and eradicates all evil words and thoughts. Those who wish to reach God can condemn themselves through this love and renounce all selfishly things and attitudes contrary to the will of God. Rumî is a servant of the road leading towards peace and light. For him, there is no gate that is not opened by love, tolerance and patience.

In this paper, we aim to explore Rumî's peaceful solution towards the crises of the modern world by analyzing several of his works, especially his Mathnawî.

Key Words: Rumî, peace, tolerance, love, unity.

I. Önsöz ve Genel Kavramsal Çerçeve

“Biz insanları birleştirmek için geldik, ayırmak için gelmedik” beytinden de anlaşılacağı üzere, Mevlânâ'nın amacı; bütün insanları kardeşlik ve birliğe davet, aynı zamanda Anadolu'da çeşitli kültürlerin etkisi altında bulunan insanları İslâm'ın kuşatıcı ve kucaklayıcı atmosferinde birleştirmek olmuştur.

İlke ve prensiplerini örnek yaşantısı ve eserlerinde ortaya koyarak, önce kendine dönük çalışmalarla dünyaya sürdüğü modeli kendi şahsında örneklemiş, sonra da bütün hayatı boyunca eserleriyle, semâsıyla, safasıyla, sözleriyle, şiirleriyle, neyin iniltisi ve rebabın garip sesiyle insanlara anlatmış ve hâlâ da anlatmaktadır.

O eskiyi satanların devrinin kapandığına inanmaktadır. Bu fikirden yola çıkarak, semâ, musiki, şiir gibi üç esaslı terbiye yolu ile kendine inananların eğitimini yapmıştır. Onun hedefi insan ve insanlıktır; dolayısıyla emsalsiz bir öğretici ve terbiyeci olan Mevlânâ maddenin girdabına düşmüş modern dünyanın insanına mananın dilini, aşkını ve kucaklayıcılığını âdeta yeniden hediye eder.

Modern dünya insana neyi armağan etti? Mutluluk, refah, iyi bir hayat peşinde koşan insan istediklerini elde etti mi? Savaşlar neden çıktı? Neden dünyanın hiçbir yerinde barış ve huzurdan söz edemiyoruz? İnsan ne istiyor? Neyi kaybetmiştir ki bütün ömrü boyunca onu aramada? Beşerin korkusu, ruhunu yıpratıcı karmakarışık düşünceler nereden kaynaklanıyor, onu sürekli üzen derdi ve bu sıkıntısının dermanı nedir?

II. Mevlânâ'nın Çözüm Projesi: Maddenin Katılığından ve Bencilliğinden Mananın Kucaklayıcılığına ve Kuşatıcılığına

Hayatta maddi ve manevi yönden diğerlerinin yardımına ihtiyacı olan insan toplumsal bir varlıktır. Zaafı ve ihtiyaçları vardır. Bu zaaf ve noksanlıklarını bilerek onları gidermek için diğerlerinden de yardım ve destek alma çabası içinde oluyor. Kendinde noksan olan bir şeyin arayışı içindedir. Öyle ki:

“İnsanda o kadar büyük bir aşk, hırs, arzu ve üzüntü vardır ki yüz binlerce âlem kendisinin malı olsa, bununla huzur bulamaz, rahata kavuşamaz uğraştığı her işte ve sanatta sükûnet bulamaz. Çünkü istediği şeyleri bir türlü elde edememiştir” (Mevlânâ, Fîhi Mâfih, Çeviren: Anbarcıoğlu, 1990: 99).

İnsanoğlunun maddi istekleri onun elini ve ayağını bir zincir gibi bağlamakta ve onu sıkıp üzmektedir. İnsanın istekleri o kadar çoktur ki bütün dünyevi güçlere sahip olsa ve kıyamete kadar yaşasa da yine bütün arzularına, heveslerine ve isteklerine ulaşma noktasında doyuma ermesi imkânsızdır. İşte isteklerine ulaşmadığı için de daima işkence, meşakkat ve azaptadır.

Peki diyelim ki dünya cennetini buldu, içindeki cehenneme ne yapacak? Teknoloji her ne kadar birçok yönde hayatı kolaylaştırmış ise de insanlık gerçek kurtuluşunu Mevlânâ ve Yunus gibi ilerlemeyi, huzuru ve barışı maneviyatla yapmış olan bilge kişilere dönmededir. (Savi, 1988; 45). Vesveseler, şeytani düşüncelerin saldırısı, hırs, kıskançlık, kin, şehvet ve diğer kötülükler insanın içinde bir cehennem ve ateş yakmış ki bunun alevleri ancak ilahî rahmetle söndürülebilir. (Daha geniş bilgi için bkz. Hümâyî , II/ H. Ş. 1376: 779-781).

1. Maddenin Tasallutundan Mananın Görkemine Kanatlanış

“A insan, bu beden yüzünden azaptasın; can kuşun, başka cinsten bir kuşla kafese hapsedilmiştir.”(Mevlânâ, Mesnevi, Hazırlayan: Nicholson, H. Ş. 1357, C. v; 862, b.842).

Bu konu şöyle açıklanabilir: İnsanın yüce ruhu maddi cismine olan alışkanlığı sonucunda, maddiyata ve bu dünyaya ait olana sevgisi sürekli artar ve bu aşırı bağılılığın sonucunda maneviyatla olan ilişkisi her gün azalır. Sonunda dünyadan ve hayatından sıkılmaya, adeta işkence çekmeye başlar. Bu sıkıntıların temel nedeni onun maneviyattan olan uzaklığıdır. Başka bir deyişle insanın saadeti maddesi ile manası arasındaki uyum ve

ahenge bağlıdır. Bu dengenin bozulması madde ve bedene bağlı güçlerin, yani aşırı ihtirasların, gururun, bencillik ve diğer kötü his ve duyguların aşırılaşarak insan varlığında hâkimiyet kurması şeklindedir. (Demirci, 1997: 3).

Bir gün Pervâne bir davetteki leziz yemeklerden yemesi için Mevlânâ'ya ısrarda bulunur. Bunun üzerine Mevlânâ: “*Ey emîr Mûiniddîn! Sakalımdan utanmıyor musun? beni ayakyoluna gitmeğe muhtaç ediyorsun*” der ve daha sonra da şu şiiri okur: “*Sen cisme değil, ruha gıda olabilecek yağlı ve tatlı şeyler ye ki kanatların bitsin ve uçmayı öğrenesin. Cismanî, yağlı, tatlı şeyler temiz ve hoş görülür. Fakat bir gece geçtikten sonra bunlar sende pislik olur*” (Eflâkî , Çeviren: Yazıcı, I/1989: 319).

Aldatıcı dünyanın cazibesi insanoğlunu kanatları bağlanmış bir kuş hâline getirir, bu defa dünya hayatından da bıkar âdeta işkence çekmeye başlar; çünkü insanoğlu kendini ruh ve cisim veya manevi huzur ve cismani şehvet arasında bulur. Şüpheye düşer ve maddenin bukağlarından kurtulup hürriyetini arar.

Mevlânâ Mesnevi'nin birinci defterinde bu konuda şöyle buyurur:

“Kafesteki kuş, zindandaki mahpusa benzer, kurtulmayı istemeyişi, bilgisizliktendir. Kafeslerinden kurtulan canlar peygamberlerdir; halka kılavuzluğa layıktır onlar. Onların sesleri dışarıdan gelir, dinden duyulur, sana da kurtuluş yolu budur, der o ses. Derler ki: Biz de bu yola düştük de şu daracık kafesten kurtulduk; bu kafesten kurtulmak için bu yola düşmekten başka çare yok. Hastalan, ağlar, inler bir hâle gel de şu tanınıp bilinmekten kurtarsınlar seni. Çünkü halkça tanınmak, bilinmek pek sağlam bir bağdır; bu yolda, demir bağdan aşağı mı kalır hiç?” (Mevlânâ, Mesnevi, C. I; 76, b.1541-1546).

Burada şöhrete, halkın hürmetine ve dünyanın büyümesine aldanmamanın gerekliliği anlatılmak istenmiştir. Böylelikle ruh serbest olur, sıkıntıya girmez ve buhranlara düşmez. Kolu ve kanadı ise çamura bulanmaz. Bu arada ilahi aşka yönelmesini bilen, dünyanın fani arzularından kurtulur, gerçek ve tükenmez manevi zevki bu aşkıta, bu kendini unutmakta, bu Hakk'a ve hakikate yönelmede bulur. (Daha geniş bilgi için bkz. Karahan, 1994: 13).

2. Sevgi ile Yoğrulan Ahlak ve Manevî Rehber ile Kurtuluş

Mevlânâ bu bunalımlardan kurtulmak için iki yol göstermektedir. Birincisi insanın kendi çabası, insani huyları araması, insanlık yoluna

girmesi, iyi huylar edinmesi yani kendi çabası, ikincisi Allah adamlarının ve onun seçilmiş kullarının yol göstericiliği ve yardımudur. (Hümâyî, I/ H. Ş.1376: 130).

Ruh maddiyattan kurtuldu mu artık sonsuz cennete, aydınlık dolu bir atmosferde uçmaya baslar. Nitekim:

“Bilesin ki ten, elbiseye benzer; yürü de bu elbiseyi giyeni ara, elbiseye sürtünüp durma. Cana, Tanrıyı bir bilmek, bir tanımak hoş gelir görünmeyen başka bir el var, bir başka ayak var. Rüyada bir şey alırsın, bir yere gittiğini, işler gördüğünü görürsün ya; bunu gerçek bil, saçma sanma. Sen, o kişinin ki bedensiz bir beden var; öyleyse bedenden dışarı çıkmaktan, candan olmaktan korkma.” (Mevlânâ, Mesnevi, C. III: 462, b. 1610-1613). (Burada Mevlânâ mânen olgunluğu, Hakk’a teslimiyeti benliğin kırılması ve nefsin esaretinden kurtulmayı kastetmektedir).

Bedenden dışarı çıkan insan kendine dikkat ederse nasıl biri olur, sorusunu Mevlânâ şöyle cevaplar: “Bir bilgi denizisin ki bir nemde gizlenmişsin; üç karışık bir bedende bir âlem gizlenmiş gitmiş.” (Age, C.V; 1006, b. 3579). Ama maalesef insanoğlu kendini unutup olmayacak yerde, yapılması faydasız olan işlerde huzur arıyor. “Şarap nedir, güzel ses, çalgı-çağanak ne, buluşmak ne ki bunlarla neşelenmek, faydalanmak dilemektesin.”(Age, C.V; 1006, b. 3580).

3. Kurtuluşun Parolası: Aşkın Akla Üstünlüğü veya Çobanın Musa ile Diyalogu

Mevlânâ’ya göre insan ile Tanrı arasındaki ilişki sade, içten ve samimi olmalıdır; yoksa gösterişli tüm söylem ve eylemlerin bir geçerliliği yoktur.

“Musa’ya Tanrı’dan vahiy geldi; Tanrı dedi ki: Kulumuzu bizden ayırdın. Sen, buluşturmak, birleştirmek için mi geldin, ayırmak için mi? Herkese bir huy verdim; herkese bir çeşit tabir düzdüm. Onun için övüş olan, senin için yerıştır; ona baldır da sana zehir. Biz dile, söze bakmayız, cana, hale bakarız. İsterse sözle alçalması, özünü vermesin bize; yüreğinden bağlanmışsa, gönlüyle alçalmışsa, ona bakarız biz.” (Age, C. II; 282–283). Daha sonra Musa çobanı bulup ona şöyle der: “Hiç edep gözetme, sıra arama. Daralmış gönlüne ne gelirse söyle.”(Age, C.II; 284, b. 1784).

Bu hikâyede çoban bütün sadeliği ve hamlığı ile ariflerin söylemek istediklerini söylüyor ama, onun bu çeşit ibadeti diğerleri tarafından makbul sayılmıyor, çobanda onların söylediklerini anlamıyor. Ama her iki grubun kökenindeki aşk onlara ruh ve cazibe veriyor. Çobanın ibadet

tarzı Musa'ya göre pek uygun bir formda değildir, Musa'nın söyledikleri çoban tarafından anlaşılmıyor. Gerçek dindarlık dille olmaz. İnsanın hâli ve iç dünyası Allah'ın katında önemlidir. Burada Musa akli, çoban ise aşkı temsil ediyor; ikisinin arasındaki konuşmalar ise akıl ve aşk arasındaki diyalog ve alış verişten ibarettir. Çoban Tanrı'ya yaklaştığında duygularını insani kalıplarda beyan ediyor. Böyle yapması her ne kadar ham ve kusurlu ise de kökeninde anlatılamayacak sıcak ve halis bir aşk vardır. Bu aşk onun dilinin yaptığı kusurları örtmektedir. Dolayısıyla dil ve gönlün hesabını, gerçek küfür ile hakiki imanı birbirinden ayırt etmek gerekmektedir. Mevlânâ bu hikaye vasıtasıyla Allah ile ilgili olan düşüncelerimizin, tahlillerimizin hiçbir mertebede tam ve halis olmadığını beyan etmektedir. Çoban aslında mümin idi; ama söyledikleri küfrü andırıyordu, içten Musa gibi idi ama dıştan ona zıt görünüyordu. O aşktan dolup taşmış idi ama kendi iç dünyasını doğru ve iyi bir şekilde tefsir edemiyordu. Allah'a âşık idi ama söyledikleri beşeri ve benzetmelere bulanmıştı. Musa bir yerde çobanı kırdı ama, ondan dilini de gönlü gibi doğru yapmasını istedi. (Daha geniş bilgi için bkz. Surûş, H. Ş. 1379: 180, 182-184, 185-186).

Öte yandan Hz. Musa'nın çobanın gönlüne dikkat etmemesinin Hak tarafından tenkit edilmesi oldukça manidar. Bu hikâyenin özetini ifade edecek olursak: “İş, çekinmedir, dindedir, düzgün olmaktadır; iki dünyada da kurtuluş bunlarla olur.”(Mevlânâ, Mesnevi, C. VI: 1055, b. 264. Akıl ve aşkın farklı tonlarda kullanılması noktasında daha geniş bilgi ve yorum için bkz. Zerrinkûb, H. Ş. 1366: 59).

Bu anlatıda samimi dindarlığı görmekteyiz. Kalbin çaresiz iç çekişi ve hatta münacattaki çocuksu imgelerin bile, Allah katında, duanın doğru biçimlerinden daha geçerli olduğu öğretilir; ancak dua edenin sözlerinde de tam bir samimiyet ve teslimiyet aranır. (Schimmel, Çeviren: Kocabıyık, 2004: 173).

Öte yandan Mevlânâ, hırs ve tamahın duruş ve düşüşün ana amillerinden olduğunu ısrarla eserlerinde vurgular. Nitekim:

“Demek ki Adamın gözünü geriye döndürmesi hırstandır, tamahındandır; yüzünü yola çevirmesi de gerçekliktendir, yalvarıştandır, ümittendir.” (Mevlânâ, Mesnevî, C.II: 285, b. 1811). Öyleyse madem hırs insanı bu kadar sıkıntıya sokmada ondan kurtulmak da insanın ruhunu yüceltir.” Yücelmeye yönelen her ot, boy atmadadır, yaşamadadır, gelişmededir. Fakat başını yere eğdi mi, solumaya, kurumaya, eksilip bitmeye koyulur. Canın da yücelere ağmayı isterse ağar durursun; dönüp varacağın yer de yücelerdir.” (Age, C.II;285, b.1812-1814).

Mevlânâ işte tam bu bağlamda kurtuluş iksirini yeniden hatırlatır: O da sevgi ve aşktır.

Fîhi Mâfih'te der ki: "Her nerede ve her ne hâlde olursan ol, dost ve âşık olmaya çalış." (Mevlânâ, Fîhi Mâfih, Çeviren: Anbarcıoğlu, 1990:260). Çünkü aşk öyle bir ateştir ki bütün kötü düşünceleri ve sözleri yakıp yok eder. Aşk; Hak yolculuğunda en kestirme vasıta. Tanrı'ya ulaşmak isteyenler O'na duydukları aşkla nefislerini yerip, O'ndan gayrı olan şeylerden vazgeçerler (Daha geniş bilgi için bkz. Demirci, 1997: 36, Derdiyok, 1998: 77).

Bununla beraber Mevlânâ, dünya ile ilgili işlerimizde akli vurgular ama mahiyeti icabı, ilahi hakikatlere ve Hakk'a vuslatta aklın ayak bağı olabileceğini ima eder. (Demirci, 1991; 159).

Mevlânâ aşk yoluyla sevgiyle her şeyi elde edebileceğimizi bize söyler. Ona göre insanı sevmek, Allahı sevmektir. (Çelebi, 1993; 38). Aşkı hoş görür ama beş altı günlük sevgilere takılmamızı istemez." O gayb âleminin âşıklarına âşık ol; beş günlük âşıklara pek aldırış etme." (Mevlânâ, Mesnevi, C. V; 987, b. 3203). Çevresindeki insanlara büyük sevgi besleyen ve gerektiğinde onları koruyan Mevlânâ aşk konusunda: "Göklerin dönüşünü aşkın dalgasından bil; aşk olmasaydı donardı dünya." (Age, C.V; 1020, b. 3854). Bir gün Pervâne, sarayında toplanan divanda, bir münasebet düşünce, Mevlânâ diyor, yüzyıllar boyunca güç yetişir bir er; onun gibi bir sultanın eşi yok. Ama çevresinde toplananlar, kötü kişiler." Bu söz Mevlânâ'ya iletiliyor. O da Pervâne'ye gönderdiği mektupta diyor ki: "Yanımdakiler iyi olsalardı, ben onlara mürit olurum; kötü olduklarından, onları müritliğe kabul ettim."(Mevlânâ, **Mektuplar**, Çeviren ve Hazırlayan: Gölpınarlı, 1990; 250).

Daha önce işaret ettiğimiz gibi insanın deruni sıkıntularından kurtuluş yolu onun ilim ve fazilet elde etmek için kendi başına çalışıp çabalaması diğer yol ise Allah adamları ve evliyanın insana yardım etmesidir.

Çalışıp çabalamaktan sonra tevekkül edip sabretmeyi de bilmek lazım."Oğul bu kadeh için can ver; savaşız, sabırsız, üstünlük kazanılır mı hiç? Bunun için sabretmek, katlanılamaz bir şey de değil hani... Dayan, çünkü sabır, darlığının anahtarıdır". Dayanmadan, önü ardı kollamadan hiç kimse bu pusudan kurtulmadı. Dayanmak, görüp gözetmenin eli, ayağıdır." (Mevlânâ, **Mesnevi**, C. III; 394, b. 211-213).

Mevlânâ dördüncü defterde hayvani ruhu, cüzi akıl, vehim ve hayali ayrına benzetiyor, bu ayrandaki gizli olan ebedi can ve gönülü ise yağa.

Allah adamları, insanlığın iyiliği ve mutluluğu için çalışanlar ise o ayrıanı yayığa koyup, döven ve yağını ortaya çıkarandırlar. Yani insanın kendisini tanımasına yardımcı olurlar. Bu yöntem ise Allah'ı tanımanın en iyi yoludur (Hümâyî ,I/ H. Ş. 1376: 132). Mevlânâ bu konuda diyor ki:

“Ayranda yağ nasıl gizliyse gerçekliğin cevheride yalanda gizlidir. O yalanın, şu geçici bedendir; gerçeğinse, Rabbe mensup candır. Yıllardır şu beden ayrıanı meydandadır, apaçıktır; can yağı, o bedende fanidir, yok olmuştur. Sonunda Tanrı bir elçi olarak gönderir; ayrıanı yayığa koyup döven birini yollar. Bende, bir gizli benlik olduğumu bileyim, diye, bilgiyle, hünlerle o yayığı döver.” (Mevlânâ, Mesnevi, C. IV; 77-776, b.3030- 3034).

Yani Allah adamları ve insanlara yardımcı şiar edinen zevat bize yardım edip, doğru yolu gösterirler, böylece maddi âlemden kurtulmamızı sağlarlar; ten kafesinden kurtuluruz, doğanın sıkıntılarından, elimize ve ayağımıza vurulan zincirlerden azad oluruz. Sonunda da bize kendimizi ve dolayısıyla Tanrımızı tanımada yardımcı olurlar, ruhumuz da karanlıklardan kurtulur ve içinde bulunduğumuz buhranlardan aydınlık dolu bir âleme adım atarız.

Bu benzetmenin devamında da ilk yolun izlerini yani insanın kendi gayret ve çabalarının neleri ona armağan ettiğini müşahede ediyoruz. İnsanın manevi ilimleri, insani faziletleri elde etmedeki büyük gayreti, teorik ve uygulamalı aklının olgunlaşması onu daha da huzura kavuşturacaktır.

“Çalışmakta bir gayret gerek ki o yağın ayrıanı, gönülden ayrılınsın. Yağ ayranda yok gibidir de ayrıan, varlık âleminde bayrak açmıştır. Sana var görünen deridir; fani görünen yok mu, asıl olan odur. Yağlanmamış, eskimemiş ayrıanın varsa, dövüp yayığını çıkarmadıkça harcama sakın. Haydi, onu bilgiyle elden ele dolandır da gizlediğini meydana çıkarsın. Çünkü bu fani görünen, bakının delilidir; sarhoşların yalvarışı, sakının varlığını gösterir.”(Age, C. IV; 776, b. 3046-3050).

Mevlânâ'nın daima bilgiye önem verdiği yukarıdaki beyitlerde de aşıkardır. O daima çalışmayı, sonra tevekkülü ve bilgiye yönelmeyi öğütlemektedir. İnsanın kurtuluş yollarından biri de budur o yüzden Mevlânâ **Mesnevi**'de ilim kavramını çeşitli yönleriyle ele almaktadır. Bazen bilginin önemi, kimi zaman insan-bilgi ilişkisi ve bazen de ilahî bilgi açıklanmaktadır. İlimle ilgili bazı beyitler şöyle özetlenebilir:

“Can, bilgiyle, akılla dosttur; canın Arapçayla, Türkçeyle ne işi var?” (Age, c.11; 203,b. 56).“Süleyman saltanatının yüzüğüdür bilgi. Bütün dünya şekildir, candır bilgi.” (Age, C. I; 51, b.1030).” Bütün bilenler, bunu böyle

demişler, böyle: Bilen âlemlere rahmettir.” (Age, C. I; 35, b.717). Oğul, bütün dünyayı testi bil; hemde ağzına dek bilgiyle, güzellikle dopdolu bir testi.” (Age, C. I; 142, b. 2860). Tekrar altıncı defterde: “Bilgin kişinin uykusu, kulluktan yeğdir; ama insanı uyandıran bilgiyi bilen kişinin uykusu.” (Age, C. VI; 1232, b.3877). Mevlânâ bizi doğruluğa, sevgiye götüren ilmi öğrenmemizi öğütler. Bu konuda da; “Nice bilgi, nice akıl ediş, nice anlayış vardır ki yolcuya gulyabani kesilir, yolunu vurur-gider.” (Age, C. VI; 1158, b.2369). Mevlânâ ilmin amacını da şöyle açıklar: “Cezâ gününde ben kimim? Bunu bilmen gerek; bütün bilgilerin canı budur. Dinin temellerini bildin ama senin temelini de iyi mi? Bir de ona bak. A ulu er, ikiye ayrılmış temelleri bilmekten daha da hayırlıdır kendini, kendi temelini bilmen.” (Age, C. III: 513, 514, b.2654-2656: Daha geniş bilgi için bkz. Karaismailoğlu, 1997; 7-17).

4. Kurtuluşa Ermede Manevi Bilginin Maddi Bilgiye Olan Üstünlüğü

Mevlânâ bilgisizliğin nelere mal olduğunu ikinci defterdeki “Her birinin, ayrı bir adla andıkları üzüm için dört kişinin kavgası” hikâyesinde anlatır ve der ki: “Ahmaklıktan birbirlerine yumruk vuruyorlardı; bilgisizlikle dopdoluydular, bilgi dense bomboş. Orada yüz dilli, sırsahibi üstün bir er olsaydı, onları barıştırmıverirdi.” (Age, C. II; 375, b.3686-3687). Bizim dünyamızdaki savaşların ve olumsuzlukların temel nedenlerinden biri de bu. Yani gerçekten insanları seven, bilgili birilerinin bulunup insanları sevgi ve barışa davet etmesi gereklidir. Atatürk bu yolda çalıştı ve önemli bir sloganı yani “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” düşüncesini tarihe altın harflerle kazıdı.

Daha önce değindiğimiz gibi Mevlânâ ilim ve bilgiye önem verir. Bununla beraber insanın kendisini tanımasının da çok önemli olduğunu ve bu ilmi de öğrenmesini ister. Zaten kendisini tanıyan kendine hâkim olur. Sıkıntılarının nereden doğduğunu bilir ve barış içinde yaşar. Hem kendisiyle, hem de toplumla barış içinde olur.

“Peygamber, onun için anlattı bunu: Kendini bilen, tanıyan dedi, Tanrı’yı bilir tanır.” (Age, C. V; 929, b.2114). Kendini tanıyan insan diğerlerin ayıplarını yüzlerine vurmaz, kendi ayıbını görür. “Şunun bunun ayıbını söyleyenler, daha da fazla yol yitirmişlerdir.” (Daha geniş bilgi için bkz. Age, C. II;343-344). Modern dünyanın buhranlarından ve çıkmazlarından biri de çeşitli kitle iletişim araçlarının vasıtasıyla insanların sürekli birbirine saldırmasıdır. İnsanlar kendi kötü huylarını hafife alırlar. Ancak bir başkasında aynı huyu gördükleri zaman acımasızca tenkit ederler

hâlbuki gayretlerini başkalarının ayıplarını araştırmaya veya kınamaya harcamamalıdır.” (Daha geniş bilgi için bkz. Yeniterzi, 1996: 39).

“Sufilerin defteri, harflerin karalaması değildir; kar gibi bembeyaz gönülden başka defteri yoktur onun. Bilgin kişinin azığı, kaleminden meydana gelen eserlerdir. Sufinin azığı nedir? Ayak izleri” (Age, C.II; 208, b. 159-160).” Ay ışıklarının doğuşu olan o gönül, arif için kapıları açılmış cennetlerdir”. (Zümer Suresi 39: 73).”Sana duvardır, onlaraysa kapı. Sana taşdır ama, azizlere inci. Senin, aynada apaçık gördüğünü Pir, senden önce kerpiçte görür.” (Mevlânâ, Mesnevi, C. II; 208 b. 165-167).

Ama bilmeliyiz ki Mevlânâ zahiri ilimleri irfan karşısında fazla değer vermemekle beraber, çabalayıp ilim tahsil etmenin de taraftarıdır. Altıncı defterde bu konuya da işaret eder:

“Her birinin, yerinde faydası var, yerinde de zararı işte bu yüzdendir ki bilgi elde etmek vaciptir, çünkü faydalıdır.” (Age, C.VI;1169, b. 2599). “Bu sebeptendir ki bilgi, müminin yitik malıdır; kendi yitiğini daha iyi tanır, daha iyi bilir o.” (Age, C.VI; 1263, b. 4507). “Vehminizi, düşüncenizi, duygunuzu, anlayışınızı çocukların bineği gibi bir kamış bilin. Gönül ehlinin bilgileri, kendilerini taşır. Beden ehlinin bilgileriye kendilerine yük olmuştur. Gönüle vuran bilgi, adama yardım eder, dost olur. Fakat bedene vuran bilgi, bir yük kesilir. Tanrı, kitapları yüklenmiştir dedi; O’ndan olmayan bilgi, yük olur adama. O’ndan olmayan, vasıtasız olarak O’ndan gelmeyen bilgi, gelin bezeyen kadının sürdüğü renk gibi durmaz, uçar-gider.” (Age, C. I; 170, b.3445-3449). “Fakat bu yükü de bir iyi taşırsan yükünü alırlar, bir hoşluk bağışlarlar sana. Kendine gel de hevesine uyup o yükü taşıma; taşıma da içindeki bilgi ambarını gör. Böylece de rahvan giden bilgi atına bin; ondan sonra sırtındaki yük düşer-gider.” (Age, C. I; 170, b. 3450-3452).

Demir gibi demirlikten çık, renksiz bir hale gel; riyazetlerle (Buradaki riyazet yemeye, içmeye düşkün olmamaktır.) (Daha fazla bilgi için bkz. Mesnevi, terc ve şerh: Gölpınarlı, I /1990; 323) passız bir ayna kesil. Kendini, kendinin huylarından arıt da arınmış özünü gör. O vakit kitapsız, müzakereci olmadan, hocaya başvurmadan, peygamberlerin bilgilerini gönlünde görürsün. Bunlar peygamberleri, iki sahih kitabı (Buradaki Sahiheyn, iki sahih Hadis kitabı yani Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim’dir.), hadisler, hadis rivayet edenler olmaksızın Ab-ı hayat kaynağında görürler. (Mevlânâ, Mesnevi, C. I; 171, b. 3459-3461, 3464).

Dördüncü defterde de bu konuda Mevlânâ değerli bilgiler veriyor

ancak, biz sadece bazı beyitleri burada açıklıyoruz:

“Hayvan, birkaç gün geçinsin diye şu aptallar, bu bilgilere, gizli, ince şeyler adını takmıştır. Tanrı yolunun, Tanrıya ulaşma durağının bilgisini, gönül ehli, gönlüyle bilir.”(Age, C. IV; 701, b. 1519-1520). Yine Mevlânâ dördüncü defterde ilimden oluşan gururun Hakk’a ulaşmada ve mutluluğa ermedeki engeli açıklıyor ve Nuh’un oğlunu, babasını dinlememesini ve tufanda helak olduğunu anlatıyor ve bu vesile ile insanın hocası, pir ve müşidini dinlemenin gerekliliğini açıklıyor.

“Keşke Kenan, yüzme öğrenmeseydi de Nuh’un minnetine katlansaydı, gemiye girmeyi umsaydı. Keşki çocuk gibi bilgisiz olsaydı da çocuklar gibi anasına sarılsaydı. Yahut dilden bellenen bilgisi az olsaydı da gönüle vahiy bilgisini Tanrı dostundan kapsaydı. Böyle bir ışığa karşı tutar da kitabı açarsan, vahiyle huzura eren can, seni azarlar. Zamanın kutbunun sözüne, soluğuna karşı, dilden aktarılan bilgiyi, su varken teyemmüm bil. Kendini aptal say, ona uy da sonra yürü; kurtuluşu ancak bu aptallıkta bulabilirsin. Akıllılık, fikirlilik, senin ululanmana benzer; senin toz, toprak koparan yelindir; aptal ol da gönlün düzelsin, huzura ersin. Ama aptallık dediğim, iki kat maskara olmak değil ha; O’na karşı adamı şaşkırtan, adamı kendinden geçiren aptallık. Aklı, dostun aşkıyla kurban et; zaten akıllar, dost ne yandaysa o yandadır. Şu aklın, şaşkınlıkla başından giderse, saçının her teli bir baş olur, bir akıl kesilir.” (Age, C. IV; 695-696, b. 1414-1419, 1421-1422, 1424, 1426).

İlim konusunda Mevlânâ taklidi değil tahkiki ilme önem veriyor.

“Aklın, yücelere doğru uçuyor ama taklit kuşun, aşağılarda yemleniyor. Taklit bilgisi canımıza vebaldir; eğretidir o; bizse malımız diye oturma kalmışız.” (Age, C.II; 309, b. 2326-2327).

Bu konuya üçüncü defterde devam eden Mevlânâ yakini ilmi çift kanatlı kuşa, şüpheli tek kanatlı kuşa benzetiyor:

“Bilginin iki kanadı vardır, şüphenin bir kanadı; zan kusurludur, zanna düşmek, sonu gelmez bir uçuştur. Zandan kurtuldu da bilgi, o kuşa yüz gösterdi mi, iki kanatlı olur o kuş, kanatlarını açar. Herkes, ona, yol azıtmışsın, kendini dağ sanıyorsun ama bir saman çöpüsün sen dese. Bir zerre bile hayale düşmez; azıcık olsun onların kinlerinden, kinayelerinden rahatsız olmaz.” (Age, C.III; .457, b. 1511, 1514, 1519, 1522. Bu konuların kaynağı ise Necm Suresi’nin 28. ayetidir).

Mevlânâ insanlığa, mutluluk, buhranlardan kurtulmak için izlenilmesi gereken yolu ve bize tavsiye ettiği istikameti kendisi daha önce gitmişti.

Şeriatla müçtehit bir fakih ve güvenilir bir liderdi, onu Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi sulûk ile aşına etmişti. Ondört yıl tarikatta, riyazet çekmiş sonunda tarikattan geçip hakikate ulaşmıştı. Bu devrelerden sonra ilahi cezbe onu öyle kendine çekti ki kırk yıllık topladığı şeriat, tarikat, medrese ve tekke mahsulünü Şemsi Tebrizi'nin ayağına döktü ve ondan sonra tertemiz bir âşık olup, maşuktan başka ne varsa yaktı.

Mevlânâ'nın ilim tenkidine gelince; Onun ilim tenkidi bazılarının soğuk, bencil, kendini beğenmişliğine sebep olması ayrıca fikrin sınırlarının daralmasından dolayıdır, yoksa Mevlânâ ilmin özü, bilginin aslı ve ilimle uğraşmayla muhalif olmadığı gibi onu belirli bir ölçüde över ve herkese ilim öğrenmeyi bir farıza bilir. Kendisi bu yolda nice zorluklar çekmiş ve ömrünün büyük bir kısmını bu yola harcamıştı. Ama derdi ki bu ilimleri ve bilgileri öğrenme eğer insanın olgunlaşmasına yol açıp ruhuna işlerse ve nefsinin temizlenmesine bir başlangıç olup kalbinin güçlü ve sefali olmasına yararsa faydalıdır yoksa böbürlenmeye, dünya malını ve makamlarını kazanmaya ve cismani şehvetlerin tatmini için kullanılırsa pek de makbul değildir. O ilmi öğrenmede ve bilgi elde etmek için zorlukları ve çileleri çekmenin o yüce hedef için kabul ediyordu. O hedef ve makam ise saadet ve insan nefsinin kemalidir. Yani saadet ve insan nefsinin kemali için ilim yolundaki zorluklara katlanmalıyız. Bu yükü hafifletmek için de onu taşımamız lazım. Önceden de işaret ettiğimiz gibi Mevlânâ ilim ve sanat öğrenmeyi her halde övüp bu bilim ve sanatları şöyle açıklamış:

“Denizdeki yaratıklar, dağdaki, ovadaki yaratıklar, bu hüner yüzünden insana karşı çaresiz bir hale düşmüşlerdir. İnsan yüzünden peri de, şeytan da kıyıyı tutmuştur; her biri bir gizli yeri yer edinmiştir.”(Age, C. I; 51, b. 1031, 1033).

Yani insan ilim ve sanat gücüyle medeniyetler yarattı, deniz canlılarını, dağda, bayırda, çöllerde ne var ise irade gücüyle onları kontrolü altına aldı. Bu ilim ve sanat sayesinde insanlar yeteneklerine göre hak ettikleri yere geldiler, devler ve cinlerde gizlendiler ve kimseye görünmediler. Yine altıncı defterde ilim konusunda şu beyitlere rastlıyoruz:

“Bilgi, sınırı-kıyısı olmayan bir denizdir; bilgi dileyense, denizlere dalan bir dalgıçtır. Binlerce yıl ömrü olsa, gene de araştırmaya doyamaz.” (Age, C. VI;1232, b. 3880-3881).

Mevlânâ diyor ki: insan Allah'ın ona lütfettiği ilim sayesinde öyle bir makama geldi ki melekler bile ona secde ettiler, İblis uzun yıllar Hakk'a ibadet etmesine rağmen cahilliği yüzünden Allahın dergahından kovuldu.

“Topraktan yaratılmış Âdem’e, Tanrı, bilgi öğretti de tâ yedinci kat göğe dek her yanı o bilgiyle ışıttı. Hak’ta şüpheye düşen kişinin körlüğüne rağmen meleklerin adlarını da kırdı, geçirdi. Altı yüz bin yıllık zahidin (Şeytan), o buzağının ağzını bağlaya kodu. Böylece de din bilgisi sütünü emmesine, o sağlam köşkün çevresinde dönmesine engel oldu. Duygu ehlinin bilgisi, o yüce bilgiden süt emmeye engel olan bir ağız bağıdır.” (Age, C.I; 50, b.1012-1016). Burada yüce bilginin ders ve kitap olmadan öğretmeni Hak Teâlâdır. Yani his ve duygu ehlinin bilgisi onlara ağız bağıdır, gayiptan süt içemezler ve ilahi maarıftan mahrum ve nasipsiz kalırlar. “Kendini, kendinin huylarından arıt da aparı özünü gör. O vakit kitapsız, müzakereci olmadan, hocaya başvurmadan, peygamberlerin bilgilerini gönlünde görürsün.” (Age, C.I; 171, b. 3460-3461).

Şunu da söylemeliyiz ki gurur ve kendini beğenme sadece okul öğrencilerine mahsus bir şey değil, belki tasavvuf ehli için de geçerlidir. Bu konuyu Mevlânâ birinci ve dördüncü defterlerde çok güzel bir şekilde anlatmaktadır: “Şu utanmaz kişiler de dervişlerin sözlerini, ariflerin nüktelerini taklit ederler; ağızlarına alırlar, söylerler.” (Age, C. IV; 710, b. 1703). “Aşağılık kişide dervişlerin sözlerini çalar da bir bön kişiye o afsunu okuyup üfürerek kandırmak ister. Erlerin işi apaydın oluşturu, sıcaklıktır; aşağılık kişilerin işiyse düzendir, utanmazlıktır. Aşağılık kişiler dilenmek için yünden aslan yaparlar; Ebû Müseyleme’ye Ahmed adını takarlar. O Tanrı şarabının mührü, o şarap küpünün kapağı halis misktir; âdî şarap küpünün kapağıysa pis kokulu şeydir, azaptır.” (Age, C.I; 16, b. 319-321, 323).

Mevlânâ’nın zikrettiğimiz probleme önerdiği diğer çözümü tekrarlıyoruz. Mevlânâ enbiya ve evliyayı yağmur suyuna benzetiyor ki Allah’ın rahmet göklerinden yağmadalar ve çirkinlikleri kötülükleri (yerin ve yakınındaki havayı) yıkarlar, pislerin pisliğini temizlerler.” Bu sudan maksat da, erenlerin canıdır; sizin bulanıklığınızı; iyice yur -yıkar, temizler sizi denmekte.” (Age, C. V; 830, b. 221. Ayrıca bkz. Hümâyî, I/H.Ş. 1376; 129-137). Onlarda bu yakınlıktan zarar görürler ama buhar hâline gelip bulut olup tekrar yere dönerler ve bu feyiz daimidir ve tekrarlanır. Allahın seçilmiş kulları halktan, Hakka, Hak’tan halka yolculuk ederler, onların işi iyilik ve insanları dünya ve ahiret buhranlarından kurtarmaktır. İşaret ettiğimiz gibi Tanrı da onları temizler. Mevlânâ Onun işi budur diyor.” Kirli hırkamı soyunurum, başımdan çıkarır, atarım; bana gene temiz bir elbise verir. Onun işi budur, benim işim de bu. Âlemlerin Rabbi, âlemleri bezer durur.” (Bkz. Age, C.V; 829-830, b. 199-208). Kuran’da da Allah’ın

Gaffar (suçları örten) olduğu yazılıdır.

Mevlânâ insanı dünyaya tapmaktan ve cisim zindanından kurtarmak istiyor. Dert ve hüznle dolu olan dünyadan, kalıcı olmayan, oyun ve oyuncak olan dünyadan. Onu kalıcı bir âleme götürmek istiyor. Mutlulukla, sevinçle dolu bir dünyaya. Allah'ın seçilmişlerinin ve Allah adamlarının gittiği yola, onlarda önceden gittikleri bu yolu halka gösterdiler. Mevlânâ beşinci defterde şöyle sesleniyor: “A gönlü uyumuş kişi, ölümsüz olmayan saltanatı rüya bil. Cellât gibi boğazına sarılan şevket, şan, neye yarar?” (Age, C.V; 1024, b. 3927, 3928). Tekrar dünya ile ilgili: “Oyunu, oyuncağı bırakmadıkça çocuksun. Can arınmadıkça nasıl tertemiz olabilirsin. “Ve insanların savaşı için çok güzel bir benzetmede bulunur: “Halkın savaşı da çocukların savaşına benzer; tamamıyla özsüzdür, temelsizdir.” (Age, C.I; 169, b. 3432; 170, b.3435).

Mevlânâ'nın anlatmak istediği, tamamen dünyaya dalmamak, her şeyi maddiyata feda etmemektir. Maneviyata da önem vermek lazım. Bir yerde de dünyaya tapmak, Tanrı'dan gafil olmaktır. Yani dünyada yaşamak ve nimetlerinden faydalanmalıyız ama maneviyat ve ruhani âlemi de tamamen bırakmamalıyız.

Peygamberler, erenler ve insanların gönüllerinin tabibi yani Allah'ın seçilmiş kullarının insanlara bir beklentileri olmadan yardım ederler. (Bkz. Yunus Suresi (10): 72; Hûd Suresi (11): 51; Şuara Suresi (26): 127. Ayrıca daha geniş bilgi için bkz. Mevlânâ, Mesnevi, C.II; 227, b.574-577, C.III; 516, b.2700-2709). Bu insanlar yardım edecekleri kişilerin nazını çekip, düşmanlardan gelen kötülükleri can ve gönülle kabullenirler, hatta kendileriyle alay edilse bile buna dayanırlar, onlarla muhalif olanların baskısı arttıkça daha yumuşar, daha çok sevgi gösterirler, çünkü böylelikle ancak ilahi vazifelerini yerine getirmiş olurlar. (Daha geniş bilgi için bkz. Hümâyî, I/ H.Ş.1376; 265-266, Mevlânâ, Mesnevi, C.VI; 1043- 1044, b. 9-20; Ayrıca bkz. Age, C. VI;1147, b.2129-2131, 2138-2141, 2141-2146).

Allahın evliyası rahmet yağmuru ve kurtuluş gemisidirler. Daha önce değindiğimiz konu yani Allah'ın evliyası ve Allah adamları, insan ve insanlığı seven ve ona hizmeti büyük bir mutluluk sayanlar insanların kurtuluşu ve onlara yol göstermek için yaratılmışlardır. Beşinci defterde onlarla ilgili:

“Yağmur, pislerin pislğini temizlemek, onları arıtmak için Simâk burcunun bulunduğu yerden coşar da yeryüzüne yağar” (Mevlânâ,

Mesnevi, C.V; 829, b.199).” Bu sudan maksat da, erenlerin canıdır; sizin bulanıklığınızı; iyice yur-yıkar, temizler sizi.” (Age, C.V;830, b.221).

Yine ikinci defterde:

“Su, kirlenmiş kişiye, bana koş der; pis, kirli adamsa, sudan utanıyorum der. Su der ki: Bu utanç, bensiz nasıl gider? Bensiz, şu pislik, nasıl arınır? Kirlenmiş, pisenmiş adam, sudan gizlenirse, ‘Utanmak, imana engel olur.’ sözü, yerine gelir.” (Mevlânâ, Mesnevi, terc ve şerh : Gölpınarlı, 11/1990; 492’de Buradaki utanmak, bilmediği şeyi öğrenmekten, bilgisizliğini belli etmekten çekinip utanmaktır. Yoksa “hayâ, imanla eştir, birisi gitti mi öbürü de ona uyar, gider.” buyurulmuştur, Suyûfî, I/ 1321; 128).”Gönül, ten havuzunda çamurlarla bulandı ama ten, gönüller havuzunun suyuyla arındı, tertemiz oldu. Ey oğul, gönül havuzunun çevresinde dolan; fakat sen, sen ol, beden havuzundan sakın.” (Mevlânâ, **Mesnevi**, C.II; 264, b.1366-1370).

“A bedeni kirli, havuzun çevresinde dönüp dolaşıyorsun ama adam, havuzun dışındayken nasıl arınır? Havuzdan ayrı düşen, nerden temiz olacak; o, öz temizliğinden bile uzak düşmüştür. Bu havuzun temizliğinin sınırı yok. Bedenlerin temizliğiye az bir şeydir. Gönül de havuzdur ama gizli. Gönülün, denize gizli bir yolu var. Senin sınırlı temizliğin de yardım ister; yoksa paranın sayısı, harcadıkça azalır. (Age, C.II; 264, b. 1361-1365). Kastedilen şu ki Allah adamlarının gönlü, Tanrı'nın sonsuz feyizli denizine bağlıdır, bu yüzden onların tasarruf ve feyiz güçleri sonsuzdur. (Daha geniş bilgi için bkz. Age, C.VI;1151, b. 2225-2227).

Mevlânâ II. defterde ricâl-ül gayb yani gizli evliya ile ilgili bilgi vermektedir: “Mazlumların feryatlarını duydular mı, imdatlarına koşan aslan erler vardır dünyada. Onlar nerde olurlarsa olsunlar, mazlumların feryatlarını duyarlar; Tanrı rahmeti gibi o yana koşarlar.”(Age, C.II; 290–291, b. 1933-1934; ayrıca bkz. C. II; 291, b.1935-1938).

III. Modern Zamanların Buhranlarına Mevlânâ'nın Mana Muştusu ile Cevap Verme

Savaşın bitişi ve barışın ortaya çıkması yani milletler, dinler ve mezheplerin ittihadı nasıl gerçekleşir? Aslında milletler arasındaki savaflara, çatışmalara baktığımızda bunların çözülmeyecek türden olmadığını anlarız. İnsanların arasındaki çatışmalar ortadan kalkınca her şey aynı görünür sanki tek renkle boyanmıştır.

“O'nun küpünün rengi, Allah boyasıdır; küpte her şey, bir renge boyanır.” (Age, C.II; 263, b. 1345. Ayrıca bkz. Mevlânâ, **Mesnevi**, terc

ve şerh: Gölpınarlı, I/1990; 98, b. 504'ün şerhi). (Kuranda da, Allah'ın boyasını esas alın. Allah'tan daha güzel kim boya vurabilir! Biz yalnız O'na kulluk ederiz.). (Bakara Suresi (2): 138). “Güzel renkler, temizlik kúpünden meydana gelir; çirkinlerin renkleriye kara cefa suyundan. O güzelim rengin adı” Tanrı boyası”dır ; kirli rengin kokusuysa Allah laneti.” (Mevlânâ, **Mesnevi**, C.I; 38, b. 765-766). “Kıtlık, bolluk, barış, sınanmalardan doğan savaş, hep böyle; âlemin ahvalini de bunun gibi bil. Âlem bu iki kanatla havadadır; canlar, bu ikisi yüzünden korkuyla ümidi yurt edinir. Bu, âlemin, güney yeline benzeyen yaşayışıyla sam yeline benzeyen oluş, tekrar diriliş yellerine tutulup yaprak gibi titreyeceği vakte dek böyle sürer-gider. Derken İsa'mızın tek renklilik kúpü, yüz renklilik küplerini değersiz bir hale kor, onların kârına kesat verir. Çünkü o dünya, tuzlaya benzer; oraya ne giderse rensiz olur. Toprağa bak sana, renk renk halkın hepsini de mezar içinde bir renge boyamada. Bu, görünen bedenlerin tuzlası; anlamlar tuzlasıysa, zati başka. O anlamlar tuzlası, mana âleminde; orası ezelden ebeye dek yenilikler içindedir. Nitekim Mustafa'nın ışığının parlaklığı yüzünden yüz binlerce karanlık, ışık oldugitti. O alp uluğun yüzünden Yahudi, şirk koşan, muğ, hepsi de bir renge boyandı. O sır güneşinin ışığında yüz binlerce kısa, uzun gölge, birleşti-gitti.” (Age, C.VI; 1133-1134, b. 1852-1859, b.1861-1863).

“Şimdi gizli şeyler, alacalı öküze benziyor; söz iği, çeşitli inanç güdenler arasında yüz renkli bir iplik büküyor. Şimdi yüz renklilik, yüz gönüllü oluş sırası; bir renkli âlem nasıl görünebilir ki? Kurt çağı, Yusuf kuyunun dibinde... Kıptilerin nöbeti, Firavun padişah şimdi. Böylece de şaşkınca gülen, kimseden esirgenmeyen rızktan, bir kaç gün şu köpekler de paylarını alsınlar bakalım.” (Age, C.VI; 1134-1135, b. 1868-1869, b. 1871-1872). Ormanın içinde, “Gelin” buyruğu yayılıncaya dek aslanlar bekliyorlar; “Gelin” buyruğu verilinceye dek bu, böyle. (Age, C. VI; 1135, b. 1873).

Mevlânâ'ya göre arayan sonunda istediğini bulur. Hayatın buhranlarından kurtulma yolunu arayan da elbette bu problemde kurtulma yolunu bulacaktır:

“Tanrı'nın gölgesi, kulun başı üstündedir; arayan, sonunda bulur. Peygamber, bir kapıyı çaldın mı, sonunda, o kapıdan bir baş, dışarıya çıkar dedi.” (Age, C.III; 620, b. 4781-4782. Ayrıca bkz. Furûzanfer, H. Ş. 1361; 105).

Mevlânâ her zaman bize ciddi çalışmayı, talep etmeyi öğütüyor, talebi isteklerin anahtarı sayıyor ve her işin oluşu isteyeninin himmet ve kuvvetine

bağlıdır diyor, isteyin ne kadar güçlü ise engeller o kadar zayıflar ve güçsüzleşir, demektedir. Buhranlar ve savaşlardan kurtulmanın yollarından biri de barışı aramaktır.

“Kendinin, çirkin, güzel şekillerine bakma da aşkına, dileğine bak. A yüce kişi, hor musun, arık mısın; buna bakma; himmetine, gayretine bak. Ne hâlde olursan ol, arayadur; a dudakları kupkuru susuz, boyuna su ara. O kupkuru dudakların tanıklık ediyor ki sonunda kaynağa ulaşacaksın sen. Bu arayış, kutlu bir harekettir; bu isteyiş, Tanrı yolundaki engeli kırar döker. Bu isteyiş, isteklerinin anahtarıdır; senin ordundur, bayraklarına yardımdır, üstünlüktür. Aracın olmasa da isteyedur; Tanrı yolunda araca ihtiyaç yoktur. Maldan, sanattan neyin varsa, onların önünde bir istek, bir düşünce değil miydi?” (Age, C.III; 453-454, b.1437-1440, 1442-1443, 1445, 1449, Ayrıca bkz. Arbaş, 2006; 765-766).

Bununla beraber Mevlânâ tevekküle de çok önem vermede. Yani aradığımız ve istediğimiz her şeyi elde etmek için çalışıp çabalamaktan sonra tevekkül etmeyi tavsiye ediyor.

O muhabbeti, sevgi ve aşkı, hoşgörüyü bütün dertlerin dermanı bilmekte.

IV. Sonuç

Mevlânâ barış ve aydınlığa götüren bir yolun hizmetkârıdır. Ona göre sevgi, tahammül ve hoşgörü ile açılmayacak kapı yoktur. İşte bu özellikler de aslında modern dünyanın bunalımlarına karşı adeta panzehir görevini yerine getirirler. Hoşgörüyü bir yaşantı biçimi ve ilişkilerin temel belirleyeni olarak yerleştirmek oldukça önemlidir. Bunun için ciddi ve esaslı bir eğitimden geçmek şarttır. Bu eğitim için insanları sadece bilgi ile donatmak yeterli değildir. Bunun yanında bütün ahlakî, moral, duygusal ve manevi kaynakların da harekete geçmesi gerekir. Mevlânâ böyle bir ruh eğitiminin insanlar için uygun olacağı düşüncesindedir.

Atatürk de aynı yolda adım atmış, tüm insanların mutluluğu ve özellikle Türk milletinin istikbali ve geleceğinin temini için bütün hayatı boyunca çaba göstermiştir. Onun ortaya attığı “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesi insanların birlikte ve mutlu bir hâlde yaşamaları için, toplumların zamanın vebası olan savaştan kurtulmaları için en önemli ilaçtır. Mevlânâ insanları barışa davet ediyor: “Barış dalgaları coşar, köpürür, gönüllerden kinleri söker atar.” (Age, C.I; 128, b. 2578).

O insanlara sevgiyi ve bu vesile ile doğru yolu bulmalarını öğütler ve der ki: “Sevgi, acılar tatlılaştırır; çünkü sevgilerin temeli, insanı doğru

yola götürmektedir. (Age, C.I; 128, b. 2580). “Sevgiden, acılar tatlılaşır; sevgi yüzünden bakırlar, altın olur. Sevgi yüzünden tortular durulur, arınır. Sevgiden dertler şifa bulur, sağalır. Sevgiden, ölü dirilir; sevgi yüzünden padişah kul kesilir. Bu sevgide, bilginin sonucudur; saçma sapan şeylere kapılan, nasıl olur da böyle bir tahta oturur? Noksan bilgi, nerden bu aşkı doğuracak? Noksan bilgi de aşk doğurur ama bu aşk, cansızdır.” (Age, C.II; 272, b. 1529-1533).

Mevlânâ eğitiminin iki önemli aşaması vardı: Tek tek, usta bir kuyumcu gibi, önce bireyleri eğitmek. Bu, eğitimin önemli bir aşamasını oluşturuyordu. İkinci aşamada ise, sağlıklı, uyumlu, dengeli, adaletli toplumlar oluşturmak.

İnsanları tek tek eğitmek, ona çağın gerçeklerini, bilgisini, görgüsünü kazandırmak, ahlaki değerleri, manevi ilkeleri benimsetmek ancak böyle toplumsal bir amaca dönükse bir anlam taşır.

Aslında bütün ahlak sistemlerinin ve tasavvuf sistemlerinin temel amacı, yapmak istedikleri de budur. Yöntemlerin ayrılığı sorun değildir, hedef aynıdır.

Mevlânâ'nın bireyden başlayarak sağlıklı bir topluma varabilme yolunda kullandığı yöntemlerin her biri (inanç, sema, müzik, şiir, söz, ders, vb.) bu hedefe yöneliktir. (Araz, 1992; 42-43). O insanların hırs, gıybet, kibir, mal düşkünlüğü, rüşvet, israf gibi kötü huylarından kurtulmalarını istiyor.

Mevlânâ hayattaki buhranlardan kurtulmada şahsın kendi çabası veya insanların mutluluğu için rehberlik edenlerin yardımını ön planda tutmaktadır.

Mevlânâ'nın felsefesinde bilginin çok önemli yeri vardır.

Mevlânâ'nın düşüncelerinin günümüze kadar gelebilmesinde Atatürk'ün de büyük katkıları olmuştur. Mevlânâ'ya büyük saygı duyan Gazi, Konya'ya her gidişinde genellikle Mevlânâ Müzesi'ne uğrayıp bazen saatlerce orada kalırdı. Zaten bu saygının tesiriyle 1925'teki tekkeler ve zaviyeler kanununun yürürlüğe girmesiyle Mevlânâ dergahının bir müze haline getirilmesini ve açık kalmasını istemiştir. “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesini hayatı boyunca şiar edinen Atatürk'ün büyük Türk mutasavvıfı Mevlânâ'nın barış konusundaki düşüncelerinden etkilenmemesi düşünülemez. (Daha geniş bilgi için bkz. Önder, 1989).

Şu babayla barış, asiliği bırak da balçık bile altın görünsün sana.

Ben, bu babayla boyuna barışığım da o yüzden bu dünya gözüme cennet görünüyor. (Mevlânâ, **Mesnevi**, C.IV; 787, b. 3261, 3263).

Çalışmamızı Mevlânâ'nın bu beyitleriyle tamamlamak istiyoruz.

“Senin için, her şeyi değiştirmek, dilekleri vermek; benim işimse yanılmak, unutmak, yanlış yola gitmek. Yanlışımı, unutmamı bilgiye çevir, tümünden öfkeyim, tümünden taşkınlık; beni sabırdan, hilmenden ibaret kıl. Dünyaya gönül verenlerin, bu yüzden can gözleri kördür; çünkü onlar, balçıktaki acı, tuzlu suyu içerler. Uçan kuş, yeryüzünde kalsa tasalanır, derde düşer, ağlayıp inlemeye koyulur. Fakat ev kuşu, kümes hayvanı, yeryüzünde sevinçle yürür, yem toplar, neşeyle koşar durur. Çünkü o, aslında da uçamazdı; öbürüyse uçan kuştur” (Age, C.V; 859, 861, b.781-782, 815, 820-823).

“Ey bize nimet veren, direnme bağışlayan, sen halkı şu kararsızlıktan kurtar. Şu iki büküm nefse, ayak diremesi gereken işte bir direnme ver. Sen onlara dayanma gücü ihsan et, terazilerinin hayır kefesini ağırlaştır; şekiller düzüp halkı aldatanların düzenlerinden sen kurtar onları. A kerem sahibi, sen onları hasede düşürme de, haset yüzünden taşlanmış Şeytana dönmeler. Halk, geçip gidecek mal, çürüyüp eriyecek beden yüzünden hasetle boyuna yanmada. (Age, C.V; 880-881, b.1197-1201).

“Bize nice, güzel sözler hatırlat da seni insafa getirsin o sözler arkadaş. Yarabbi, dua da senden, kabul etme de senden. Eminlik de senden, korku da senden. Yanlış söylediysek sen düzelt; a söz padişahı, düzeltici de sensin. Bir kimyan var ki dilediğini, dilediğin şeye çevirirsin onunla. Kan ırmağı bile olsa Nil edersin onu. Bu çeşit kimyacılık, senin işindir; bu çeşit iksirler, senin sırrındır.” (Age, C.II; 233, b.691-695).

KAYNAKÇA

Araz, N. (1992), “Mevlânâ'da Her şey İnsan İçin”, **5. Millî Mevlânâ Kongresi**, Konya, 41-48.

Arbaş, H. (2006), “Mevlâna'nın Mesnevisi'nde Sanat” **Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu**, Çanakkale, 483-498.

Çelebi, C.B. (1993), “İnsan Sevgisi ve Hz. Şems” **6. Millî Mevlânâ Kongresi**, Konya, 35-39.

Demirci, M. (1991), “Mesnevî'de Akıl-Aşk Karşılaştırması” **4. Millî Mevlânâ Kongresi**, Konya, 153-159.

Demirci, M. (1997), **Mevlânâ'dan Düşünceler**. İzmir: Akademi Kitabevi.

Derdiyok, İ. Ç., (1998), “Mesnevî-i Manevî'de Leylâ ve Mecnûn” **9. Millî Mevlâna Kongresi**, Konya, 75-84.

Eflâkî, A., (1989), **Âriflerin Menkıbeleri**, C. I-II (Çeviren: T. Yazıcı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 490.

Furûzanfer, B., (H.Ş. 1361), **Ahadis-i Mesnevi**, Tahran: Çaphane-i Sipehr.

Hümâyî, C., (H.Ş.1376), **Mevlevînâme, Mevlevî Çi Migûyed**, C. I-II, Tahran: Çaphane-i Sitare-i Kum.

Karahan, A., (1994), “Mevlânâ’nın Mümtaz Şahsiyeti ve Tükenmez Enerjisi” **7. Millî Mevlânâ Kongresi**, Konya, 11-16.

Karaismailoğlu, A., (1997), “Mesnevi’de ‘ilim’ Kavramı” **8. Millî Mevlâna Kongresi**, Konya, 7-17.

Mevlânâ, C. R., (H. Ş. 1357), **Mesnevî**, (Hazırlayan: R. A. Nicholson), Tahran: Çaphane-i Sipehr. (Çalışmamızda kullandığımız Mesnevi R. A. Nicholson tarafından tashih edilip hazırlanmıştır ve H. Ş. 1357 yılında basılmıştır).

Mevlânâ, C. R., (1983, 1984, 1990), **Mesnevî**, C. I-VI (terc ve şerh: A. Gölpınarlı) İstanbul: İnkılâp Kitabevi. (Beyitlerin anlamı için Gölpınarlı’nın 1983, 1984 ve 1990 tarihli Mesnevi tercemesi ve şerhinden istifade edilmiştir).

Mevlânâ, C. R., (1990), **Fîhi Mâfih**, (Çeviren: M. Ü. Anbarcıoğlu) İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2121.

Mevlânâ, C. R., (1994), **Mecâlis-i Seb’a**, (Çeviren ve Hazırlayan A. Gölpınarlı), İstanbul: Kent Basımevi.

Mevlânâ, C. R., (1999) **Mektuplar**, (Çeviren ve Hazırlayan: A. Gölpınarlı), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Önder, M., (1989), **Atatürk Konya’da**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Savi, S. İ., (1998) “Mevlânâ ve Barış” **9. Millî Mevlâna Kongresi**, Konya, 45-49.

Schimmel, A. , (2004), **İslam’ın Mistik Boyutları**, (Çeviren: E. Kocabıyık), İstanbul: Kabalcı Yayınevi: 176.

Surûş, A., (H. Ş. 1379), **Kumar-ı Âşıkane**, Tahran: Çapı Tulû-i Azadi.

Es- Suyutî, C., (1321), **El- Câmî’us Sağîr fi Ahâdis il- Başîr un-Nazîr**, Mısır.

Yeniterzi, E., (1996), “Mevlânâ’nın Eserlerinde İnsan Terbiyesi” **7. Millî Mevlânâ Sempozyumu**, Konya, 38-42.

Zerrinkûb, A., (H. Ş. 1366), **Bahr Der Kûze**, Tahran: İntişarat-ı Muhammed Ali İlmî.